

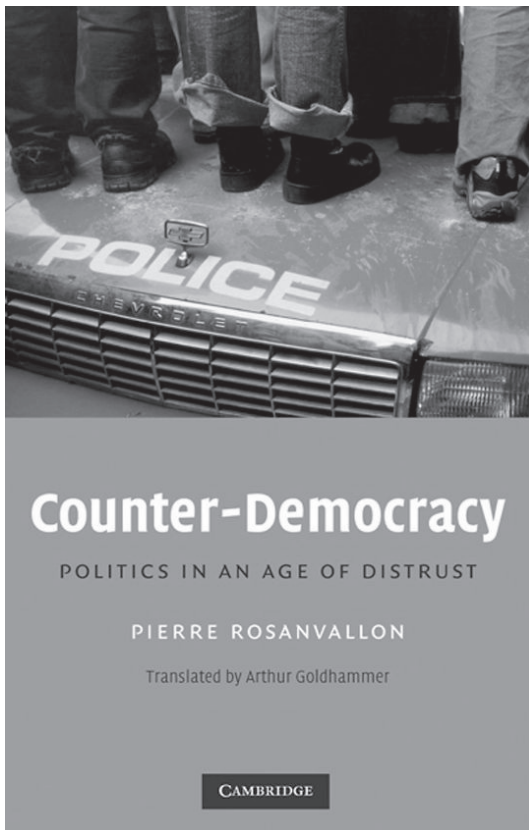
Pierre Rosanvallon

Counter-Democracy

Tonči Kursar

Politics in an Age of Distrust

Cambridge University Press, Cambridge, 2008.

U Hrvatskoj se posljednjih godina opet više prevode knjige francuskih filozofa politike (Alain Badiou, Jean Luc Nancy, Jacques Rancière), među kojima valja izdvojiti Rancièrea i njegovu knjižicu *Mržnja demokracije* koju je posebno prepoznala naša publika. Više je razloga za takav interes. Prvo, već makar jedno desetljeće u društvenim i humanističkim znanostima općenito osjeća se zamor anglosaksonskom političkom teorijom. Drugo, i možda važnije, liberalna demokracija ne pobuđuje više neki entuzijazam. Nisu više rijetki ni oni koji misle da ona slabi kao poredak, ali i kao ideal. Demokraciji se opiru autoritarne države, što i nije neka novost, ali je preispituju i ondje odakle je i potekla – u zapadnim zemljama.

Navikli smo da novotvorine, pa i one političke, nešto sporije stižu u Hrvatsku. Međutim, naša politička stvarnost pokazuje da je, jednako kao i na Zapadu, ekonomska kriza otvorila temeljna pitanja liberalne demokracije, kako političkog zajedništva tako i njegove institucionalne artikulacije. U dijelu se javnosti počela preispitivati demokracija te se, posljedično, aktualiziraju zahtjevi za svojevrsnom novom demokratizacijom koja bi, kako se vjeruje, građanima omogućila više utjecaja na oblikovanje političkog zajedništva. Tako svjedočimo zahtjevu jedne društvene skupine (studenata, uglavnom, zagrebačkog Filozofskog fakulteta) da se vlast u nekoj mjeri preda "plenumima" kao političkoj formi (nove) demokratizacije. Druga je skupina (seljaci) proljetos pokrenula "seljačku bunu", zapravo izravnu akciju sa svrhom da im vlada isplati poticaje. Sve bi to još izgledalo samo "iščašeno", da sindikati javnog sektora nisu uspjeli prikupiti više od 800.000 potpisa za referendum o vladinom prijedlogu izmjene Zakona o radu. Posljedice te "druge demokratizacije" Hrvatske još nisu posve jasne, ali će u najmanju ruku završiti unošenjem više izravne demokracije u politički sustav.

Ta su previranja navela neke političke teoretičare da iznova promisle demokraciju i njezine implikacije. Doduše, tu je naša akademska politička teorija još ponešto rezervirana. Za Pierrea Rosanvallona, francuskog teoretičara, to se nikako ne bi moglo reći. Njegova knjiga *Kontrademokracija: doba nepovjerenja*

(2008) ne samo da nastoji dati "novi i složeniji opis konteksta u kojemu se odvija demokratska politika", nego i razvija teoriju kontrademokracije odnosno "praksi kojima društvo vrši pritisak na svoje vladare" (290). Doduše, kontrademokracija kao Rosanvallonov središnji pojam nije najsretnije primijenjen u svim meandrima knjige, ali uglavnom pokriva ono o čemu je riječ: demokratske korektivne silnice koje ponekad djeluju izravno, a ponekad kroz *ad hoc* institucije. Rosanvallon ima prilično jednostavnu tezu: budući da predstavnička demokracija ne uspijeva ispuniti svoja obećanja, razvijaju se različiti oblici alternativnoga demokratskog djelovanja. Živimo u "doba nepovjerenja" koje, reklo bi se, "rentira" na sve većem raskoraku između (civilnog) društva i političke sfere. Trend je, dakle, distanciranje od službenih institucija tako što se "organizacijom nepovjerenja potkopavaju pretpostavke povjerenja koje su posljedica izbora" (253). Time jedna vrsta demokracije ograničava drugu, budući da izabranu dužnosnici "gube prostor za djelovanje zahvaljujući pritisku samih birača". Posljedica je stanje u kojemu "dinamika nadzora prednjači u odnosu prema obnašanju vlasti", što navodi na zaključak da nije posrijedi liberalno nepovjerenje prema političkoj moći koje je dosad bilo (i previše) zastupljeno u literaturi. Nije, dakle, riječ o "zaštiti pojedinca od presezanja političke vlasti" (6), nego o demokratskom nepovjerenju čija je svrha "osigurati da izabrani dužnosnici održe svoja obećanja i da se iznađu načini održavanja pritiska na vlast kako bi služila javnom dobru" (8).

Koji su demokratski mehanizmi građanima na raspolaganju? Rosanvallon ih pronalazi u trijadi kontrademokracije: nadzor, sprečavanje odnosno otpor i procesuiranje. Nadzor se odnosi na različite načine na koje građani prate i prokazuju izabrane dužnosnike. Druga dimenzija kontrademokracije jest organizacija djelatnog otpora politikama koje predlažu i provode vladajući političari. Naposljetku, riječ je o nastojanju da se sudski progone odnosno procesuiraju političari koji su, primjerice, skloni korupciji ("narod kao sudac"). Tako shvaćena kontrademokracija nije samo moderni odnosno postmoderni fenomen. Nastojeći rekonstruirati povijest demokracije, Rosanvallon razmjerno uvjerljivo pokazuje da kontrademokracija postoji i u političkoj predmoderni. O tome svjedoči, primjerice, ideja o pravu na otpor tiraniji, ali i činjenica da su vlade bile "izložene nadzoru i procesuiranju mnogo prije nego što je došlo do ideje o njihovom biranju izborima" (25). Tradicija kontrademokracije bila je potiskivana, jer smo robovali "linearnim povijestima demokracije temeljenim na shvaćanju o postupnom napretku prema idealnom tipu, odnosno sporog tranziciji prema punoj autonomiji" (25). Rosanvallon se zapravo ne libi zagovarati jednak tretman institucionalnog aspekta demokracije i neformalne moći društva odnosno institucionalno neposredovanoga demokratskog života.

Kako ova priča o napetosti između institucija i volje građana stoji u današnjoj "novoj demokratskoj eri"? Rosanvallon nije naitvan da misli kako je sve to još jedna priča o zaštiti javnog dobra od strane skrbnih građana. Naime, građani su danas ponajprije politički potrošači koji imaju prilično visoka očekivanja od političkih institucija. Rosanvallon odbacuje "mit o pasivnom građaninu" (depolitizaciji) i pokazuje da je "narod sveprisutan i više se ne zadovoljava time što se njegov glas čuje samo na izborima" (254). Mnogo je veći problem to što "nitko više ne vjeruje u ideju alternative *statusu quo*". Građani nipošto ne misle da su sve ideje jednako vrijedne, ali su "skeptični glede postojanja globalne alternative stvarima kakve sada jesu" (255). Ne čudi zaključak da je "revolucionarni ideal stoga izbljedio do točke da više nitko revoluciju ne smatra strategijskom opcijom" (255). Danas i samu radikalnost više ne čini iščekivanje nekoga konačnog ustanka, nego trajna moralna kritika vladajućih koja smjera k buđenju

pasivnih građana, opetovano koreći dužnosnike "zabadaanjem noža u svaku ranu društva". Kontrademokracija i njezine silnice mogu ojačati demokraciju, ali biti i destruktivne.

U odnosu prema autorima koji su skloni pojmovima "funkcionalne demokracije" ili "civilne demokracije", Rosanvallon smatra da je bolji pojam "nepolitička demokracija", budući da je došlo do "preobrazbe u modalitetima djelovanja vlasti" (256). Vladini su dužnosnici, naime, sve skloniji izbjegavanju provođenja dubljih reformi, jer se boje kritika javnosti, to jest prezahtjevnih građana koji su "skloniji razmišljanju o tome da mogu proći lošije nego da poboljšaju svoju situaciju". Građanima čak nije do osvajanja vlasti kako bi je obnašali, nego je nastoje učiniti "dovoljno transparentnom da uspostave totalni nadzor". Na taj je način politika postala "nemoguće zanimanje". Rosanvallon zaključuje da se "moć političkoga da institucionalizira društveno potkopava". Ti se problemi ne mogu riješiti zazivanjem odlučnog djelovanja nekoga novog političkog vođe. Impotencija je, naime, sustavske prirode, a nije posljedica nedostatka političkog vodstva.

Ponešto, ipak, zbunjuje Rosanvallonova "nepolitička demokracija". Razloge za to treba tražiti u njegovu netipičnom shvaćanju politike. On nije posebno osjetljiv na pojmovno razlikovanje politika/političko, premda te pojmove razmjerno mnogo koristi. Politiku (političko?) definira kao "sveobuhvatno shvaćanje problema koji se odnose na organizaciju zajedničkog svijeta" (22). Ako ne postoji ta "naracija" – a Rosanvallon kaže da danas ona ne postoji – onda ne postoji ni politika. Današnje su demokracije stoga uglavnom nepolitičke, a jedina su donekle svjetla točka neke nevladine organizacije kojima "za razliku od tradicionalnih interesnih skupina, primarni interes nije obrana interesa njihova članstva" (65). Teorijski problem može biti to što on zapravo povjerava (novu) politiku razmjerno specijaliziranim drugama građana (nevladinim udrugama), koje povremeno provode demokratski nadzor i organiziraju otpor vladajućim političarima. Masovni pokreti ne pripadaju "civilnom sektoru", pa ih on smješta u rubriku "populistički izazovi" odnosno "kollektivni izbavitelji". Problem je to što su često upravo masovni pokreti potencijalni izvor (političkog) smisla, a to se ne može odbaciti u situaciji koju, prema Rosanvallonu, prije obilježava "odsutnost smisla nego volje" (307). Međutim, slijedom logike koju je odabrao, populizam smatra samo radikalizacijom triju oblika kontrademokracije: demokracije nadzora, negativne suverenosti i politike procesuiranja. Posljedica populizma može, dakle, biti samo jačanje "nepolitičkoga". Zaključimo, Rosanvallonu u politici (političkome?) nisu potrebni interesni savezi, ali ni masovni politički pokreti. Možda se ipak previše oslanja na civilne udruge, premda je rekao da "nitko ne može tvrditi da utjelovljuje volju naroda ili autoritativno govoriti u njegovo ime" (300).

Sve u svemu, Rosanvallonova *Kontrademokracija* izrazito je ambiciozna knjiga, budući da autor kaže da je "pokušao razviti novu teoriju demokracije" (316). Koliko je u tome uspio, rano je reći. Vodeći računa o turbulentnim političkim (i intelektualnim) vremenima, možda bi prevođenje ove knjige bilo donekle blagotvorno. Doduše, kod nas je malo tko čuo za Rosanvallona, ali možda nam u odluci pomogne činjenica da je riječ o uglednome i plodnom francuskom povjesničaru političkih ideja. Nije nevažno ni to što je o demokraciji u nas prevedena samo nekolicina naslova koji se teško mogu nositi s izazovima koje "aktualni trenutak" upućuje demokraciji. ■